

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Прийменник

Прийменник — службова частини мови, яка разом з формою непрямого відмінка іменників, а також деяких числівників і займенників виражає відношення між предметами, відношення дії, стану чи ознаки до предмета.

Службова роль прийменників полягає в диференціації значень відмінкових форм:
вбігла **в** хату — означає напрямок об'єкта дії;

від чого осміхнулись — означає причинові відношення;

стіни **під** стелею — означає просторові відношення;

зробив **з** паперу — означає ознаку предмета за його відношенням до матеріалу;

взялися **в** боки — означає спосіб дії.

Групи прийменників за походженням

Непохідні (первинні)	Похідні (вторинні)		
прийменники, які не походять від інших частин мови	утворені складанням двох чи кількох непохідних прийменників	утворені поєднанням іменників та прислівників з непохідними прийменниками	утворені переходом слів інших частин мови в прийменники
у, на, до, з, без, для	здля, поміж, з-за	під час, назустріч, відповідно до	близько, кінець, шляхом

Групи прийменників за будовою:

проті: у, по, про, над;

складні (утворені поєднанням кількох простих): понад, з-посеред;

складені (утворені поєднанням прийменника з повнозначним словом): з метою, відповідно до.

Прийменник як службова частина мови не є членом речення, але разом з повнозначними частинами мови, здебільшого іменниками, може бути у структурі підмета, присудка, додатка, обставини, неузгодженого означення. Ми пішли **до** лісу (обставина), минаючи сухі балки та невеличкі болітця.

Уживання прийменників

- **З родовим відмінком** уживаються прийменники *від, із, з, у, замість, задля, з-над, зі, зо, з-перед, з-поміж, з-посеред, за, із-за, побіля, поміж, поперед, всередині, наприкінці, поблизу, позаду, під час, у напрямку, на відміну від, до, від, для, біля*: *визирнути з вікна, запитати у нього, дістатися до міста, звістка від матері, підбіг до нього.*
- **З давальним відмінком** уживаються прийменники *завдяки, всупереч, наперекір, услід, назустріч, навстріч, на противагу, навперейми.*
- **З знахідним відмінком** уживаються *з, у, крізь, поза, близько, понад, попід, попри, проміж, зважаючи на, біля, у відповідь на, коло, під* тощо: *зазирнути в очі, перебував з місяць.*
- **З орудним відмінком** уживаються прийменники *під, з, за, між, поза, проміж, услід за, згідно з, нарівні з, одночасно з, побіг з, порівняно з, поруч із, разом із, слідом за, у зв'язку з*: *розмовляти з колегою, хліба з салом, лантух з вівсом, сидимо під вербою.*
- **З місцевим відмінком** уживаються прийменники *в, у, на, по, при*: *був на Кавказі, зловити в озері.*

Складні випадки правопису прийменників

1. **Через дефіс**: якщо перша частина складного прийменника з- (із-): з-за, із-за, з-поза, з-під, з-над, з-попід.
2. Якщо між прийменником та іменником типу *на горі* можна вставити інше слово, то пишемо **окремо**: на (високу) гору, на гору Говерлу, у (солов'їні) ночі. Якщо зміст висловлювання не дозволяє це зробити, то маємо префікс, який пишеться **разом**: спати уночі, прийти додому, гратися надворі.
3. Деякі прийменники з іменниками мають при собі додаток у родовому відмінку: в глиб землі; з боку колег; у середині кімнати; з початку місяця (пишемо **окремо**). Однозвучні прислівники такого додатка не мають: корінь росте вглиб; став збоку; спинився всередині; спочатку треба подумати (пишемо **разом**).

Сполучник

Сполучник – це службова незмінна частина мови, яка служить для з'єднання однорідних членів речення та частин складного речення.

Групи сполучників за значенням

Сурядні – поєднують рівноправні, незалежні частини складного речення або однорідні члени речення (і, а, проте, однак, або, чи).

Підрядні – поєднують залежні (підрядні) речення з головним у складному (як, бо, щоб, для того щоб).

Види сурядних сполучників

Єднальні: і, й, та (в значенні і), також, теж, ні...ні, ані...ані, та ще й, а навіть: Все повторялось: і краса, й потворність.

Протиставні: а, але, зате, проте, однак, та (в значенні але), а втім, хоч...зате, як...так, не тільки...а й: Не час минає, а минаєм ми.

Розділові: або, чи, то, або...або, чи...чи, то...то, не то...не то, хоч...хоч: Або пан або пропав.

Види підрядних сполучників

1. **З'ясувальні:** що, як, ніби: І кождий з нас те знав, що слави нам не буде.

2. **Обставинні:**

- **часу:** ледве, щойно, тільки, як, доки; як тільки, після того як, відтоді як: **Як тільки** в зеленому гаю зозуля «ку-ку» закує, я швидко вікно відчиняю.

- **причини:** бо, оскільки; тому що, через те що, у зв'язку з тим що, завдяки тому що: І слави людської зовсім ми не бажали, **бо** не герої ми і не багатирі.

- **мети:** щоб, щоби, аби; для того щоб: **Щоб** багато жити, треба працю любити.

- **умови:** якби, аби, як, якщо, коли; коли б, як тільки: **Якби** ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя.

- **способу дії:** як: **Як** постелиш, так і виспишся.

- **допустові:** хоч, хай; незважаючи на те що, дарма що: **Хоч** сорочка одна, та біленька щодня.

- **порівняльні:** як, мов, наче, ніби, ніж, немов, неначе, мовби, мовбито, нібито, неначе, неначебто, немовбито: Комусь, **як** мара, йому, **як** зоря.

- **міри та ступеня:** аж; що аж, що й: Закипіло, заревло навкруги, **аж** річка охнула.

- **наслідку:** так що: Хутір ховався серед дерев, **так що** влітку іншу хатку даремно очима шукатимеш.

Правопис сполучників

1. Сполучники, які пишуться **разом**, можна замінити іншими синонімічними сполучниками: **зате, проте – а, але, однак; таж – адже, тож – тому, якби – коли б, якщо – коли, щоб – аби, притому – до того ж:** *Хоч не застав Івана вдома, **зате (проте)** прогулявся.*

Інші частини мови: прийменник і займенник, займенник і частка, прислівник і частка – такий заміні не підлягають: **За те** оповідання його похвалили.

Частки **б, би, ж, же** можна переставити на інше місце в реченні, і зміст не зміниться: Як мені хотілося **б** скласти екзамен на відмінно.

2. Займенники, прислівники є членами речення і відповідають на питання: яка? – та ж; про що? – про те; за що? – за те; при чому? – при тому.

3. У сполучниках **якби, якщо** наголос падає на останній склад: **Якби** мені черевики, то пішла б я на музики. На прислівник **як** завжди падає логічний наголос: **Як би** мені хотілося скласти екзамен на відмінно.

Частка

Частка – це службова незмінна частина мови, яка надає окремим словам чи реченням додаткових смислових відтінків і служить для утворення нових слів або окремих граматичних форм.

Розряди часток за значенням

1. **Формотворчі:** а) утворюють умовний спосіб дієслів: **б, би** (зробила б);

б) утворюють наказовий спосіб дієслів: **хай, нехай, бодай;**

- в) творять зворотні дієслова: **-ся, -сь** (сміється, знайшовсь);
- г) творять найвищий ступінь порівняння прикметників і прислівників: **най-, що-, як-** (найкращий, щонайвище).
2. **Словотворчі**: утворюють нові слова: **будь-, -небудь, казна-, хтозна-, бозна-, аби-, де-, -сь, чи-, що-, як-, чим-** (будь-як, абищо, колись, щодня, якраз, чимало, чимшвидше).
3. **Заперечні**: Заперечують висловлене: **не, ні, ані** (не образив, ні про що, аніскільки).
4. **Модальні**: надають окремому слову в реченні або цілому реченню додаткових відтінків (**так, еге, лише, ледве чи, це, власне, саме**).

Правопис часток

Окремо	Разом
<p>Частки би (б), же (ж), то (вказівна), ось, он звичайно пишуться окремо від інших слів: сказав би, зроби ж, адже ж, як же бути, що то за, ось як, ось коли, он куди, он який.</p>	<p>Частки би (б), же (ж), то, ось, он пишуться разом лише <u>в складі сполучників</u> та інших часток: <i>авжеж</i>(пор. <i>адже ж</i>), <i>атож</i>, <i>аякже</i>, <i>таж</i>, <i>мовби</i>, <i>немовби</i>, <i>немовбито</i>, <i>неначебто</i>.</p> <p>Частки ось і он пишуться разом лише в словах <i>осьде і онде</i>. Але залежно від вимови їх можна писати й окремо: <i>ось де</i>, <i>он де</i>.</p>
<p>Частку що, коли вона стоїть після слова, до якого відноситься, пишемо окремо: <i>тільки що</i>, <i>поки що</i>, <i>ледве що</i>, <i>дарма що</i>, <i>хіба що</i>.</p>	<p>Разом пишуться частки аби-, де-, -сь, ані, ні, чим-, чи, як-, що-: <i>абихто</i>, <i>дехто</i>, <i>хтось</i>, <i>ніхто</i>, <i>аніхто</i>, <i>аніскільки</i>, <i>чимало</i>, <i>чимд</i> <i>алі</i>, <i>чимшвидше</i>, <i>якраз</i>, <i>якнайшвидше</i>, <i>щодня</i>, <i>щороку</i>.</p>
<p>Частки аби, ані, де, чи, що, як, чим, казна, хтозна, будь, небудь, бо, но, то, от, таки пишуться окремо, якщо між ними й словами, яких вони стосуються, стоїть інше слово: <i>абихто</i> — <i>аби до кого</i>; <i>ніщо</i> — <i>ні про що</i>; <i>щогодини</i> — <i>що дві години</i>; <i>щодень</i> — <i>що не день</i>, <i>що другий день</i>; <i>щодо</i> — <i>що ж до</i>; <i>казна-хто</i> — <i>казна з ким</i>; <i>будь-який</i> — <i>будь на якому</i>; <i>хтозна-хто</i> — <i>хтозна йхто</i>; <i>іди-бо</i> — <i>іди ж бо</i>; <i>якби-то</i> — <i>якби ж то</i>; <i>все-таки</i> — <i>все ж таки</i>.</p> <p>Частку таки, коли вона стоїть перед словом, яке підсилює, пишемо окремо: <i>таки вивчив</i>, <i>таки домігся свого</i>.</p>	<p style="text-align: center;">Через дефіс</p> <p>Через дефіс пишуться частки казна-, хтозна-, будь-, -небудь, -бо, -но, -то (підсилювальна), -от,-таки: <i>казна-який</i>, <i>хтозна-де</i>, <i>будь-де</i>, <i>де-небудь</i>, <i>скажи-бо</i>, <i>слухай-но</i>, <i>якби-то</i>, <i>отакий-то</i>, <i>як-от</i>, <i>вивчив-таки</i>.</p> <p>Через дефіс <u>пишеться частка екс-</u> у значенні «колишній»: <i>екс-чемпіон</i>, <i>екс-президент</i>, <i>екс-директор</i>.</p>